

DE PUDICITIA ET CASTITATE¹

640 Ab origine mundi castitas Deo placuit, ut de intacta virgine et sine concupiscentia carnis nasceretur Iesus. PL.
I, 6.

AMBROSIASTER (saec. IV)

*Commentarius in Epistolas Paulinas*²AD ROMANOS³

641 Cap. I, 3. [...] *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* 2. Eum qui erat Dei filius secundum sanctum Spiritum (id est secundum Deum, quia Deus spiritus est et sine dubio sanctus est), factum dicit iuxta carnem Dei filium ex semine David iuxta illud: *et verbum caro factum est,*⁴ ut iam unus sit (et) Dei [filius] et hominis Dei Filius (Christus Iesus). Qui enim ex aeterno Dei Filius erat, ignorabatur autem a creatura, dum vult (autem) manifestari pro humana salute, visibilis debuit et corporeus fieri, quia et cognosci se voluit per virtutem et hominem peccatis abluere in carne morte devicta. Et ideo ex semine David fit, ut sicut de Deo rex ante saecula natus est, ita et secundum carnem ex rege ortum caperet, [factus opere Spiritus sancti] de (ex) virgine [hoc est] natus, ut reverentia ei reservata ex hoc ultra hominem cognosceretur, qui ab humanae legis nativitate distaret, sicut praedictum fuerat ab Esaia profeta: *Ecce virgo in utero concipiet*⁵ et cetera, ut cum novum fa-

CSEL.
81 I, 14

¹ Vide PLS I, 601.

² Romae scriptus inter 366 et 384. Extat in App. op. S. Ambrosii, PL 17, 45-58. Cf. Al 405. Quaestio de persona Auctoris inexplicata est ad hodiernum diem.

³ Recensionem referimus antiquiorem, sc. α et β, quam optime curavit cl. H. I. Vogels.

⁴ Io. I, 14.

⁵ Isa. VII, 14.

● PL 14, 233, 318, 320, 479, 513, 521, 694, 818, 821, 832, 860, 864, 882, 901, 943, 973, 1011, 1014, 1020, 1064, 1142, 1145, 1169, 1173, 1191.

● PL 15, 1206, 1210, 1220, 1223, 1259, 1263, 1269, 1289, 1300, 1334, 1361, 1366, 1380, 1387, 1391, 1410, 1449, 1461, 1481, 1532, 1547, 1564, 1571, 1573, 1575, 1577, 1607, 1782, 1812, 1838.

● PL 16, 102, 211, 212, 223, 235, 242, 271, 277, 281, 283, 330, 331, 364, 396, 426, 441, 455, 550, 552, 573, 599, 625, 656, 657, 660, 671, 681, 683, 694, 717, 725, 730, 806, 815, 820, 848, 895, 896, 1015, 1056, 1128, 1152, 1227, 1236, 1294, 1401, 1411.

● PL 17, 119, 188, 190, 192, 196, 265, 359, 424, 522, 524, 528, 565, 696.

● CCL XIV, 6, 23, 53, 54, 58, 99, 318, 354, 384.,

● PLS I, 594, 607.

etum videretur et laude dignum, providentia quaedam Dei circa visitationem humani generis futura dinosceretur.

CSEL
81 I, 254

Cap. VIII, 3. *Quia quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati de peccato damnavit peccatum in carne.* 1. Haec dicit, ut baptizatos securos reddat

α qui a peccato liberati sunt β quia a peccato sunt liberati. quia (quoniam) quod impossibile erat [inquit] legis; cui impossibile? Nobis scilicet impossibile erat mandatum legis implere, quia subiecti eramus peccato. Ob hoc Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Haec est similitudo carnis, quia cum eadem caro sit, quae et nostra, non tamen ita facta in utero est et nata sicut et caro nostra;

α hoc est, sanctificata in utero est. β est enim sanctificata in utero et nata sine peccato et neque ipse in illa peccavit.

2. α propterea ergo similitudinem dixit. Ideo dixit in similitudinem carnis peccati, ut similitudo in eo sit, quia nostra caro peccati est caro, dum subdita est peccato.

β ideo enim virginalis uterus electus est ad partum Domini ut in sanctitate differret caro dominica a carne nostra. In causa enim similis est, non in qualitate peccati substantiae. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substantia carnis non eandem habuit nativitatem, quia peccato subiectum non fuit corpus Domini.

CSEL
81 I, 260

Cap. VIII, 6. *Nam prudentia carnis mors est.* 1. Prudentia carnis peccatum est, quod generat mortem. Prudentia

α ideo dicitur, quia industria et astutia illorum in eo est ut peccent. β enim ideo dicitur, cum res stulta sit, quia saecularibus hominibus errores ex visibilibus concepti sive in sensu sive in actu contra legem Dei prudentia videntur, maxime quia omnis industria et astutia illorum in eo est ut peccent.

Sapere enim sibi videntur, si istud diligentius curent [cum nihil stultius sit quam peccare]. 2. Est et alia prudentia carnis, quae mundanis rationibus inflata negat aliquid fieri, quod mundi careat ratione; unde deridet virginis partum, carnis resurrectionem. [...]

*262

* 7. *Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta; nec enim potest.*

1. Non carnem dixit inimicam, sed sapientiam carnis, id est non substantiam, sed actus aut cogitationem sive adsertionem (ad severationem) [quae nascitur de errore].

β 2. Quamoberem negant Deum fecisse, ut virgo pareret aut mortuorum corpora ut resurgant.

644 Cap. XV, 12. *Et Esaias dicit; erit radix Iesse, et qui surget regere gentes, in eo gentes sperabit.* [...]

CSEL
81 I, 462

2. Quare tamen Christus ex radice Iesse et non ex radice Booz, viri iusti, aut ex radice Obeth? Sed quia David filius dicitur propter regnum, ut sicut ex Deo natus in regem est, ita [et] ex David rege ortum haberet iuxta carnem, ideo radix Iesse arbor David, quae fructum fecit per ramum, quae (qui) est Maria virgo, quae genuit Christum.

I^a AD CORINTHIOS

645 Cap. I, 17. [...] *Non in sapientia verbi, ne (ut non) evacuetur crux Christi.* [...] 4. Ac per hoc gloriam suam quaerit, qui fidem Christi verbis exornare vult. Obscurat enim illam splendore verborum, ut non illa, sed ipse laudetur, sicut et pseudoapostoli, ne stulti videntur prudentibus mundi, in sapientia hominum Christum praedicabant duplici genere, ut eloquentiae studerent et ea quae mundus in nobis stulta iudicat evitarent, ut neque incarnatum Dei Filium et de virgine natum docerent neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientia et ratio stultum indicat.

CSEL
81 II, 13

646 Cap. I, 19. *Scriptum est enim [in Esaia]: perdam sapientiam sapientium et intellectum prudentium reprobabo.* Perdit sapientiam sapientium, dum quae illa negat posse fieri, facit; et reprobar intellectum prudentium, cum (quando) Deum, quem incuriosum dicunt, adgressum probat ea quae stulta putant, ut Dei Filius in carne natus (incarnatus) de virgine, crucifigeretur pro humana salute, quod factum vere testatur virtute, non verbis.

CSEL
81 II, 14

647 Cap. II, 1-2. [...] Prudentiam * mundi sectates crucem Christi evacuabant, erubescences stulti appellari a mundo, ut neque natum Christum ex virgine praedicarent neque [vere] crucifixum docerent, quia stultum videtur Dei Filium natum hominem fateri et crucifixum.

CSEL
81 II, 21
*22

AD GALATAS

648 Cap. I, 16. [...] [*Nec fratres eius, inquit, adhuc credebant in eum.*¹ Hic Iacobus filius fuit Iosef,² qui ideo frater Domini appellatus est,

CSEL
81 III, 16

¹ Io. VII, 5.

² Auctor fictionem *apocryphi* Iacobi protoevangelii hic refert.

quia et Iosef pater eius etiam Domini pater nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Iesum in Lucae evangelio: *Quid fecisti nobis, fili? Etenim et ego et pater tuus maesti et tristes quaerebamus te.*¹ Et in evangelio Iohannis dicit Filippus ad Nathanahel: *Quem scripsit Moyses in lege et profetae invenimus Iesum a Nazareth, filium Iosef.*² Hoc ergo modo dictus est Dominus frater Iacobi et ceterorum, quo et filius nuncupabatur Iosef. Quidam enim ducti insania hos veros Domini fratres de Maria natos impia adsertione contendunt, cum Iosef non verum patrem eius dicant appellatum. Si enim hi veri erunt fratres eius, Iosef erit verus pater, quia qui dixit patrem eius Iosef, idem dixit et fratres eius Iacobum et ceteros].

CSEL 81 III, 43   Cap. IV, 4. *At ubi autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere factum sub lege [...].* Plenitudo temporis est completum tempus, quod praefinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret filium suum, ut ex virgine factus quasi homo nasceretur. 649

AD COLOSSENSIS

CSEL 81 III, 177 *178   Cap. I, 29. [... Paulus] hanc dicit veram esse sapientiam, quae est * in disciplina dominica, cum agnoscitur Christus, quod se ipsum apostolus magna cum cura agere testatur, ut erudiens omnem hominem in hac sapientia consummatum exhibeat eum Deo in intellectum Christi, ut mysterium nativitatis ex Deo et nativitatis ex Maria et totius operis eius caelestium et terrestrium adsequatur. 650

LIBER QUAESTIONUM ³

QUAESTIONES VETERIS TESTAMENTI

CSEL 50, 23   Cap. III, 4. Igitur descripta mundi fabrica et primi hominis origine traducem tenuit generis Seth, qui redditus est pro Abel, et per ordinem venit ad Abraham patrem iudaeorum, ut ostenderet Abraham huic Deo credidisse, qui opifex mundi est, et ipsum legem dedisse, in qua futurus Christus promissus est, qui liberaret genus hominum de dominio diaboli. Ex his rationabilis probatur fides nostra; testi- 651

¹ Lc II, 48.

² Io I, 45.

³ Extat in app. op. S. Augustini, PL 35, 1207-1416, sub tit. *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti.*

● CSEL 81, II, 18, 20, 173.

monium enim huic dat origo descripta, quia ab initio genus est Christianorum. Ex Seth enim filio Adae venit ad Enoch, ab Enoch ad Noë, ex Noë ad Abraham, ab Abraham descenditur ad David, a David ex Maria de Spiritu sancto nascitur Christus.

- 652 Cap. XXIII, 3. [...] Salvatore[m] [...] scimus sine complexu carnis de sancto Spiritu natum ex femina. CSEL
50, 51

QUAESTIONES NOVI TESTAMENTI

- 653 Cap. XLIX, 1. [...] Salvator utique, cum de Spiritu sancto nascitur, purificatum corpus habuit. Unctio enim carni eius spiritaliter in utero data est; Spiritus enim sanctus purificavit quod de Maria virgine in corpus Salvatoris profecit. Et haec est unctio carnis corporis Salvatoris, quare et natus « Christus » est appellatus. CSEL
50, 96

- 654 Cap. LI. Quo modo intellegatur, quod dicenti Mariae ad Angelum: *Et unde hoc sciam, quia virum non cognovi?* Respondit Gabriel Angelus: *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*¹ CSEL
50, 97

Ambigenti Mariae de conceptu possibilitatem angelus praedicat dicens: *Spiritus sanctus superveniet in te*, hoc est: « ne dubites, quia virum nescis: quod enim dixi », ait, « quia concipies, Spiritus sanctus superveniens in te operabitur, ut concipias sine viro ». *Et virtus Altissimi*, inquit, *obumbrabit tibi. Altissimi virtus* sine dubio Christus est; hoc enim ad ipsius personam pertinet. Superveniens ergo Spiritus *sanctus in virginem sanctificavit eam opere suo efficiens corpus sanctum ex ea, in quo virtus quae dicitur Dei Filius nasceretur cuius obumbratio in virginem haec est, ut de immensitate divinitatis aliquid esset in utero virginis, quantum posset capere natura humana, quod quasi ex splendore obumbratio diceretur virtutis Dei essetque Dei virtus nec non et Deus: nihil enim de Deo est, quod non dicatur Deus. *98

- 655 Cap. LII. Si de Spiritu Sancto natus est Christus, id est effectu eius ex Maria caro factus, cur dictum est: *Sapientia*, quae utique Christus est, *aedificavit sibi Domum?*² CSEL
50, 98

Quaestio ista gemina ratione debet intellegi: primum enim domus Christi ecclesia est, quam aedificavit sibi sanguine suo. Deinde potest et corpus eius dici domus ipsius, sicut dicitur et templum eius.

¹ Lc. I, 34, 35.

² Prov. IX, 1.

● CSEL 50, 130, 131.

Si enim propter habitationem dicitur templum Dei, non absurde dicitur et domus, sicut legimus in lege. Sed si effectum Spiritus sancti factum est corpus, quod et domum posse dici arbitramur, quare ad personam Christi relatum est, quaeritur. Factum filii factum Patris est, quia utriusque una virtus est. Simili modo etiam factum Spiritus sancti factum Filii Dei est propter naturae et voluntatis unitatem. Sive enim Pater faciat sive Filius sive Spiritus sanctus, Trinitas est quae operatur: et quicquid Tres fecerint, Dei unius est operatio.

CSEL
50, 146

656

Cap. LXXXV. Quid est ut, cum constet a David usque ad transmigrationem Babylonis septem et decem esse generationes, Evangelista quattuordecim dicat praetermisso Ochodia, qui post Ioram est filium Iosafat, et Ioas filio Ochodiae et Amessia filio Ioas?

[...] Illi autem tres in medio malorum conclusi sunt maligne agentes; ideo erasi sunt. Peius enim ad perditionem generis exemplum est, quando se iugiter malignitas pandit. Et ut proprie dicam: propter quod ex traduce eorum non est * Iosef, praetermissi sunt. Ab Abraham enim horum generationem secutus est evangelista, ex quibus originem trahit Iosef, cui desponsata Maria genuit Christum.

*147

CSEL
50, 147

657

Cap. LXXXVI. Quid est quod probet Mariam Matrem Domini ex tribu et semine esse David?

Idonei testis proferimus sermonem. Dicit enim angelus ad Mariam inter cetera: *et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis*. Quo modo diceretur ab idoneo teste pater eius David, si non esset Maria ex semine David?

CSEL
50, 157
*158

658

Cap. XCI, 9. Legimus namque quia *Verbum caro factum est*, hoc est ministro sancto Spiritu incarnatum esse ex Maria, hoc * Verbum in principio apud Deum fuisse et Deum esse, hoc quoque Filium Dei appellari. Quo modo ergo non ante Mariam est, quod et in principio erat et Deus erat? Etiam si obcaecatus Deum hoc esse neges Verbum, tamen non negas neque ignoras hoc Verbum Filium Dei appellatum et hoc apud Deum fuisse in principio. Qua ergo ratione post Mariam dicis esse, quod in principio legis fuisse?